

ACC. N:R M. 15639: 1-13.

Landskap: Skåne Upptecknare: Anna Ståhl, Gärnäs
Härad: Ingelstad / Järvestad Berättare: " " "
Socken: Tvanås / Stiby Berättarens yrke: f. d. lävarinna
Uppteckningsår: 1960 Född år 1881 i Tvanås

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Husboudefolk och tjänstefolk. s. 1-13.

LUF 105

11/1-61

Skriv endast på denna sida.

Allmänna Förhållanden. Under 1880 lät stället gårdarna
av ägaren och hans hustru med hjälp av en 16-17 års
flicka. Sommartid anställdes en pojke på 14 år som
hjälp att se till djuren. Gårdar på 25 eller 30 tunnland
hade 1 jungfru och 1 dräng året om. Vid arbete i torv-
moos skörd och träskning anlätades vanligen
husmän och deras hustrur.

Både pojkar och drängar togs vanligen tjänst för
året från d. 24 okt. Många pojkar stannade i samma
tjänst under flera år oftast tills de gifte sig.

Arbetsfördelning. Husmodern skötte vanligen hushållets
själv. Mjölkningen kom på pojken lott. Likaså skötte
Bakning och skrotat hjältar båda med.

Om det fanns dräng på gården, fick han utföra
gödning av stall och ladugård. På smågårdar deltog
hustrunden både i ladugårdsarbete och träskning.

Vid större gårdar hade drängarna namn efter
sitt arbete främst gårddrängar, huggedrängar

som skulle kunna laga vindaiga redskap, samt
 en halvuxen bad (halokarl). Vid torvupptagningen
 anlätades dock extra arbetskraft, ofta bytte gårdarna
 sinsemellan, när det fordrades mer folk. Vid lin-
 träckning budades alltid extra hjälp både män
 och kvinnor. När det gällde torvupptagning var det
 alltid en äldre kvinna som anfördes rätta
 formen så att bitarna blev lika stora. Samma
 sak när linet skulle lockas. Det var inte vore som
 halbt som kunde komma att få stänglarna lika
 stora. Träckningen sköttes mest av kvinnorna, de
 enda förtjänat under den långa vintern som de hade.
 Betalningen utgjordes av såd s. k. "junagastippen".
 Vi slakt hjälpte männen till med skällning och
 skrapning av grisen. Fällningen var köttet var oftast
 husbondens arbete. Någon eldningen av bakugnen vid
 slakt var honom oftast på hans lott. Det var inte så lätt
 att vara när vintern var lagom varm.

Något förändrade kan jag ej komma ihåg att det sägs vorken för män eller kvinnor.

Öknamn förken nog ej vid utförande av sådana sysslor som spidning av gödsel, vilket kvinnorna ofta hjälpte till med, sökning eller annat. Slaktaren brukade få de djur som han slaktat. Undantag för hästar och hundar. Det blev rechneris göra. Raktaren var en person som kommit på bant med löst och därför utskött en ganska stor del. - Slaktaren skulle ha behåll för sitt arbete om 50 örens ^{hitt}.

Förhållandena på flera områden har ändrats betydligt på de sistnämnda. Träskning med slaga förkommer yttre sällan. Gödselspidning går maskinellt. Sökning sköter anställd sötan. Slakt, bakning och ^{hitt} kött på ett enkelt sätt är före. De flesta familjer är delägare i frys-kas och kan lätt förvara sina produkter. Mycket har ändrats under 25 år.

Arbetsled och Tidid. Arbetsledaren började i regel 1/2 5 på morgonen, ibland tidigare särskilt under sommaren och

slutade inte före än solen gick ner. Den vintern arbetades till omkring kl 9 e.m. Kinnorna kardade och spann om tvällarna, på dagen var västbelen i gång, det blev inte mycket tid till eget arbete. Sjängarna var ej bediga förän de gott djuren matfordi, och utford. ringen för dagen. Många fredagar blev det ej under året. Skulle någon tjänare resa bort över en lördag fick han lega när som skötts hans arbete. Enda fredag var under Mikalimånen någon dag, och så en månd. nadsdag under sommaren. Någon godtyckt kunde kunde allt sända mat med tjänaren till hemmet när han en e.m kunde hälsa på i sitt hem.

Mindreninga anlätades under sommaren dels att se till små barn och att vakta gäss, får och grisar.

Desas arbetsdag blev ej fullt så lång, men från kl 7 fm fick de nog börja och till 8 på kvällen.

Ungarna. På gårdar med en eller 2 tjänare betraktades dessa ofta som tillhörande familjen. Somliga som

stannade på samma plats i många år blev alltid nämnda med husbondefolkets namn ibland allmänheten till Olof Torvald hette Olof Måntesson, men det var nästan ingen som visste det. Det var dock ej på alla ställen som så goda förhållanden rådde särskilt stora gårdar med flera tjänares.

På några gårdar hade man pigghammar och då vanligen i ett divanrum med kista och skåp, såldat, på andra ställen hade piggan sin säng i köket. Där var visserligen varmt om vintern men flugor om sommaren. Drängarna hade ett rum intill häststallet. Några stora fränderingar kom nog ej tillstund förrän på 1920-talet. Drängarna hade vanligen 1 skåp för kläder eller en koffert. Pigorna en kista som förvarades i något divanrum eller på vinden. Koffert krämlingar brukade ofta drängarna stanna i stugan tillsammans med husbonde samt kvinnorna och barnen. De delade om arbetet och nyheter

Ännu diskuteras nästa dags arbete, skötsel av djuren
m. m.

På mindre gårdar äto tjänare och husbondefolket
tillsammans. Husbonden hade sin plats vid övre bords-
ändan med stötdrängen till höger därefter bediäng
och längst ner tilldrängen eller sommardrängen.
Husmodern satt vid vänstra sidan överst och
sedan pigorna och dottrarna. Dessa skulle stå
enligt vad min mor berättat var bruket på
1860-70 talet. Måttiderna intogs i dagligstugen
vid "stenbordet". Bordskivan utgjordes av
en kraftig skiva polerad Komstakalksten,
vilande på en kraftig bordkista av trä.

"Folkastuan" kom nog inte i bruk förrän på
1890 talet och då på gårdar med flera tjänare.
Då blev det så att husbondefolket åt i
ett annat rum. Maten var nog densamma men
serveringen var arrangerad. Druk förkom ej på

på bordet i folkstugan utom vid de stora högtiderna.
Alla äto ur samma grötfat eller soppskål.
Tallriken till var och en bestod ej förrän
in på 1890-talets slut. Skonkedan var det vanligaste.
För husbondefolket blev det ju annorlunda
lite finare servering.

Vid högtiderna åtminstone julefton var
det gemensam måltid. Kaffet var alltid vid
3 tiden vid vackert dukat bord i dagstugan
med vetebröd och småbröd. Klenat, pepparkakor
och kranser var vanligt. Sen skötte mannen
sina systrar i skall och badugärd och pigorna
mjölkade. Vid 6 tiden äto lutfish och risgröt
och kanske mandelmusslor och sylt. Sedan
roade man sig med jullekar, gissa rötter och
gätor.

När det var kalas brukade ofta störelldiännen
vara med inre åtminstone på de små gårdarna.

Någon fingo hjälpa till med serving och disk.
Närma är det nog sällan att tjänarna är
med vid kalasen. De är ju lediga på kvällen.

Behövs husmodern hjälpa, så får hon ju betala
höjd timlön. Det är en stor förändring
som införts under de sista 25 åren.

Än i Ostulen har det nog varit så, att
tjänarna hade sin kyrkondag när det var
sist mässan omkring 1000 tal. I när middagen
var över. Någon bestämd plats i kyrkan har
jag inte sett under de senast sjuttio
år. I en del kyrkor hade varje hemmans-
nummer sin bänk och där satt naturligtvis
också tjänarna. Än i församlingen är det över
60 år sedan det brukat förvann.

I vardagslag var nog förhållandet mellan
tjänarna och gårdens egna barn det bästa. Vid
jubelår och mässor deltog nog bägge.

Det ordnades ofta "logdans" och då voro de
sitts med. På sommaren samlades ofta ung-
domen vid ett vägshål på lördagskvällarna och
då blev det gemensam dans liksom middags-
afton då roade sig alla både hustru-
folk och tjänar.

Detta förhållande ändrades när dans-
orna kom till. Då blev det mest tjänarna
som besökte dessa. Likaså under vintern, då
ställdes tjänarna till med s.k. "piggille". Man hyrde
en sal eller ett annat stort rum och så skaffades
en spelman och så dansades det. Någon förfisk-
ning bjöds inte alltid.

Nu blev det så att när någon av hemmets
eller dottrarna fyllde jämna år brukade det bli
ungdomskalas på den egna gården. Dans-kalas var
alltid en festlighet. Det var mycket sällan någon
av tjänarna blev inbjuden såvida inte någon av

tjänarna var en "gärsason eller dotter". Det kunde vara ett hemman med många barn så arbetet inte räckte till för alla. Då behövde någon av sönerna ta plats på en större gård, helst en prästgård. Det var rätt vanligt att under 1800-talet prästen själv innehade löstodsläutet.

Ibland kunde det bli en ladufogderylats på en herrgård. Det var inte så ofta flickorna tog plats som vanlig jungfru möjligen hos präst. fura. Andra blev elvon vid ett herrgårdsmjerei och utbildades till mjerska. Vid alla herrgårdar fanns mjerei, inga ladelarmjerein fanns.

De flesta tjänarna kom från husmans-
hem eller hantverksarbete. Något annat förtärs-
arbete fanns ej. En och annan lärde ett yrke
snickare eller smed. Lömmerka blev mängen
flicka. På slutet av 1800-talet reste många till
Amerika. I vardagslag träffades nog ungdomarna

en och annan gång men det var nog ändå väsentliga sociala skillnader. Först när en dräng satt sig om som hantverkare i en by, blev han godlaggen i umgängeskretsen hos bönderna då hade han kommit lite högre upp på rangskalan.

Ett giftemål mellan de olika skikten hände inte ofta. Om det någon gång blev så var det inte bekvämt för den fattigaste parten.

Det var nog mest släkten som ställde till svårigheter och den ingifte hade ej mycket att säga till om.

Som tilltalord till husbondefolket använde jungfrurna mest ordet far och mor drängarna alltid husbondens namn. När de talade om dem till andra hette det alltid "Våra". De våra är bofasta, etc. Husmodern bestämde mestadels vad som skulle göras, husbonden däremot kunde nog gå i samråd med drängarna, så att arbetet blev utfört på bästa sätt.

Det hände nog att en elak husbonde kunde hand-
gripligen bestraffe tjänarna men det gick inte i
längden om han ville ha dagliga tjänare. Vid herrgen-
darna hände nog att ladufogden kunde frågas
sig på folket, men det fick nog igen. På 50-talet 60-t
var det nog ganska vanligt med kroppssaga men
så kom tjänsttjänstledaren och då blev det bättre.

Nog hände det att arbetarkraften utnyttjades över
förmågan. Under torvupptagningen var det ett tungt
arbete att valla en bräda från torvgravnen till
sättplatan och stjälpas av lastet och så en ny bräda
och hålla på hela dagen och kanske flera dagar i
rad. Arbetet i skördetiden då råg och vete skulle
bindas. Det gällde att följa efter slätterkartan.
Var det en hygglig husbonde ordnade han att två kvinnor
tog upp säden efter en huggan. Arbeta fick folk och dålig
kost bestod på många ställen. Möjligt bröd och dålig
mjölk. Har stannade inga tjänare länge. Lyckligtvis

fanns det bra husbrödet och då där maten var
riktig och man tog vara på sine tjänare. Det
var inte så lätt att lämna en tjänst på oliga
tid. Med lagens hjälp hämtades han tillbaka. Klagade
han så gjorde det ej möjligt om han ej kunde berätta
att han hade orsak att lämna tjänsten. Oftast
fick husbonden rätt om ej tjänaren hade någon
som hjälpte honom.